

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	6
ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1	
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	
ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ	19
1.1. Інформаційна безпека як загальнонаукова та правова категорія (генеза поняття інформаційної безпеки України)	19
1.2. Система забезпечення інформаційної безпеки України	37
1.3. Адміністративно-правові засоби забезпечення інформаційної безпеки України	65
Висновки до розділу 1	93
РОЗДІЛ 2	
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ	
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО Й ОРГАНІЗАЦІЙНОГО	
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ	
СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ	98
2.1. Теоретичні аспекти функціонування системи інформаційної безпеки суб'єктів господарювання	99
2.2. Особливості реалізації адміністративно-правових та організаційних форм і методів у сфері забезпечення інформаційної безпеки суб'єктів господарювання	119
2.3. Розроблення заходів реалізації політики інформаційної безпеки суб'єктів господарювання	142
Висновки до розділу 2	162

РОЗДІЛ 3	
ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	
ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ	
СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ	167
3.1. Правовий захист інформації, що міститься в установчих документах суб'єктів господарювання	168
3.2. Правовий захист інформації з обмеженим доступом суб'єктів господарювання	185
3.3. Правове забезпечення захисту інсайдерської інформації суб'єктів господарювання	203
3.4. Адміністративно-правовий захист службової інформації суб'єктів господарювання	224
3.5. Адміністративно-правовий захист конфіденційної інформації суб'єктів господарства	240
Висновки до розділу 3	269
РОЗДІЛ 4	
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ	
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ	
ІНФОРМАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ	275
4.1. Перспективи розвитку адміністративно-правового регулювання відносин щодо безпеки інформації суб'єктів господарювання: аналіз зарубіжної практики та вітчизняних реалій	275
4.2. Напрями вдосконалення адміністративно-правового захисту інформації суб'єктів господарювання	295
Висновки до розділу 4	315
ВИСНОВКИ	320
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	338

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АІС – автоматична ідентифікаційна система
ГКУ – Господарський кодекс України
ДПА – Державна податкова адміністрація України
ДСК – для службового користування
ДСНС – Державна служба з надзвичайних ситуацій
ДССЗЗІ – Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України
ДФС – Державна фіскальна служба
ЄДРПОУ – Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України
ЄС – Європейський Союз
ЗМІ – засоби масової інформації
ІКТ – інформаційно-комунікаційні технології
ІС – інформаційна система
ІТ-системи – інформаційно-телекомунікаційні системи
КМУ – Кабінет Міністрів України
КНР – Китайська Народна Республіка
КС – комп'ютерні системи
КСЗІ – комплексна система захисту інформації
КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення
МВС – Міністерство внутрішніх справ України
МЗС – Міністерство закордонних справ України
НІСД – Національний інститут стратегічних досліджень
НКЦПФР – Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку
ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі
ООН – Організація Об'єднаних Націй
РНБО – Рада національної безпеки і оборони
СБУ – Служба безпеки України
СОТ – Світова організація торгівлі
США – Сполучені Штати Америки
УНІАН – Українське національне інформаційне агентство новин
ЦКУ – Цивільний кодекс України

ВСТУП

Проблема забезпечення інформаційної безпеки суб'єктів господарювання в Україні набуває особливого значення у зв'язку зі здійсненням соціально-економічних і політичних реформ. Розвиток господарської діяльності – один із пріоритетів державної політики в економічній і правничій сферах. Це зрозуміло з огляду на обсяги діяльності суб'єктів господарювання та їх значення для суспільства. Упровадження нових інформаційних стандартів у сфері господарської діяльності, що є вимогою нашого часу, передбачає створення адекватного адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки суб'єктів господарювання, здатного на достатньому рівні створити безпечні умови функціонування цього важливого елемента економічної системи України.

За період свого існування й особливо за останнє десятиліття у сфері застосування інформаційних технологій відбулися докорінні зміни. Вони принесли бізнесу істотну вигоду, але при цьому зажадали більш серйозної уваги до сфери безпеки з боку урядів, суб'єктів господарювання, приватних користувачів, які розробляють інформаційні системи, володіють ними, надають їх у користування, розпоряджаються ними, обслуговують або використовують їх.

Реалії сьогодення – це загострення проблем інформаційної безпеки в умовах інтенсивного вдосконалення технологій та інструментів захисту даних. Про це свідчить зростання порушень інформаційної безпеки й посилення тяжкості їх наслідків. Так, загальна кількість порушень у світі щорічно збільшується більше ніж на 100%, а в нашій країні кількість виявлених злочинів у сфері комп'ютерної інформації зростає щорічно в кілька разів¹. Статистика свідчить також, що якщо суб'єкт господарювання дозволив витік важливої внутрішньої інформації, то він у 60% випадках стає банкрутом.

Дані світової та вітчизняної статистики свідчать про тенденцію зростання масштабу комп'ютерних зловживань, що призводять до значних втрат господарюючих суб'єктів різного рівня.

¹ Прохоренко В. Кіберзлочинність для України стає актуальним поняттям / В. Прохоренко // Економічна правда. – 2017. – 27 лютого.

Так, кількість комп'ютерних злочинів в Україні зростає за останні 10 років приблизно в 150 разів. Збиток від комп'ютерних зловживань у світі щорічно підвищується на 35%². Під час аналізу наявних статистичних даних у сфері комп'ютерних злочинів необхідно враховувати латентність приховування суб'єктами господарювання інформації про комп'ютерні зловживання. У нашій країні ця кількість досягає 90%³. Аналіз результатів досліджень, що ведуться в напрямі забезпечення інформаційної безпеки, показує, що нині не до кінця вирішені питання наукового обґрунтування структури системи захисту інформації, її правового регулювання. Передусім це стосується інфраструктури захисту бізнес-процесів, які у світлі сучасних тенденцій організації бізнесу відіграють вирішальну роль у досягненні успіху господарюючого суб'єкта.

Отже, існують чинники, що визначають необхідність зваженого підходу до зазначеної проблеми. До них насамперед необхідно зарахувати кількість, що постійно зростає, інформаційних загроз і ризиків, а також недостатній рівень забезпечення інформаційної безпеки наявних інформаційних систем.

Інформаційні ризики реалізуються через уразливість сучасних інформаційних систем, що підтримують різні види підприємницької діяльності суб'єктів господарювання. У цій ситуації виникає необхідність забезпечення інформаційної безпеки соціально-економічної системи загалом і суб'єктів господарювання зокрема.

Тенденції розвитку діяльності суб'єктів господарювання України показують, що керівництво вже приймає деякі заходи щодо захисту важливої інформації, проте ці дії не мають системного характеру, оскільки спрямовані на усунення окремих загроз, які залишають за собою безліч слабких місць. Також однією з основних причин проблем суб'єктів господарювання у сфері забезпечення інформаційної безпеки є відсутність у цій сфері продуманої й затвердженої політики, що базується на організаційних, економічних і технічних рішеннях з подальшим контролем їх реалізації та оцінюванням ефективності. Це визначає необхідність розвитку системи забезпечення інформаційної безпеки суб'єктів господарювання.

² Голуб А. Кіберзлочинність у всіх її проявах / А. Голуб [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gurt.org.ua/articles/34602/>.

³ Гонта І. Кіберзлочинність жива та набирає обертів / І. Гонта [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ckp.in.ua/analytics/11302>.

В Україні наявна низка наукових досліджень у сфері інформаційного права, правового регулювання захисту інформації, інформаційної безпеки, пов'язаних із обігом, створенням, накопиченням, використанням інформації, інформаційних ресурсів і регулюванням інформаційних відносин. Необхідно відзначити роботи відомих науковців, які доклали чималих зусиль для формування основ інформаційного суспільства в Україні. Серед них доцільно виділити роботи українських правознавців: Б.В. Авер'янова, А.І. Арістової, О.А. Баранова, К.І. Белякова, В.М. Брижка, П.В. Діхтієвського, Р.А. Калюжного, В.К. Колпакова, Б.А. Кормича, В.І. Курила, В.А. Ліпкана, А.І. Марущака, А.М. Новицького, Н.Р. Нижник, В.Ф. Опришка, В.Г. Пилипчука, М.Я. Швеця, В.А. Шамрая, В.К. Шкарупи, В.С. Цимбалюка та інших. Вагомою теоретико-методологічною базою дослідження забезпечення інформаційної безпеки стали роботи іноземних науковців, серед яких – Л. Абалкін, В. Абрамов, Ю. Алтухов, І.Л. Бачило, Дж. Барбер, Д. Белл, Л. Бирки, В. Богомолів, Г. Вечканов, А. Етціоні, Е. Гіденс, К. Гудвіл, Р. Даредорф, К. Девіс, П. Друкер, Г. Кан, Р. Леонард, Т. Лоурі, Ф. Найт, М. Масуд, П. Самуельсон, А. Сміт, У. Семюелс, О. Тофлер, Ф. Хайек та інші. Роботи зазначених як українських, так і іноземних науковців стали емпіричною базою, теоретичним підґрунтям дослідження.

У монографії за основу дослідження взято розробки й обґрунтування теоретико-методологічних, адміністративно-правових основ і практичних рекомендацій щодо забезпечення інформаційної безпеки суб'єктів господарювання на основі розвитку збалансованої системи, що дає змогу з позицій комплексного підходу забезпечити узгодженість та ефективність дій між організаційними, технологічними, технічними, правовими й економічними рішеннями для досягнення необхідного рівня інформаційної безпеки.

Монографічна робота є намаганням автора комплексно з урахуванням останніх досягнень правової науки, використовуючи сучасні методи наукового пізнання, здійснити дослідження теоретичних проблем адміністративно-правової науки в частині правозастосовної та владно-управлінської діяльності органів виконавчої влади у сфері забезпечення інформаційної безпеки суб'єктів господарювання й застосування ними заходів адміністративної відповідальності, а також сформулювати авторське бачення їх вирішення в практичній діяльності.

Реалізація сучасних методів, концептуальних засад адміністративної реформи в Україні, державної політики у сфері інформаційних технологій не лише поліпшить стан організації державної виконавчої влади, а й вирішить проблемні питання управлінських рішень у галузі інформаційно-правових відносин.

Подоланню негативних тенденцій, що останнім часом з'являються в інформаційній галузі, має сприяти виважена державна політика у сфері інформаційних технологій, яка повинна опиратися на нові наукові підходи до впровадження електронних адміністративних послуг, підтримки інвестицій в інновації та стартапів у розглянутій сфері, розвитку електронних інформаційних ресурсів, електронного урядування, електронного документообігу тощо.

Серед основних напрямів адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки суб'єктів господарювання важливе місце посідають ґрунтовне науково-практичне обґрунтування, розроблення аргументованих пропозицій і рекомендацій з метою реалізації найбільш сприятливих систем управління інформаційними ресурсами, що зумовлюють актуальність глибокого й усебічного дослідження широкого кола питань, пов'язаних із правозастосовною діяльністю органів виконавчої влади в галузі інформаційних правовідносин, їх взаємодії з іншими органами публічної влади, покликаними забезпечити реалізацію політики держави у сфері інформаційних технологій.

Звідси основними завданнями монографічної роботи є такі:

- дослідження загальнонаукової та правової категорії інформаційної безпеки;
- дослідження адміністративно-правових засобів забезпечення інформаційної безпеки України;
- удосконалення системи забезпечення інформаційної безпеки України;
- дослідження особливостей реалізації адміністративно-правових та організаційних форм і методів у сфері забезпечення інформаційної безпеки суб'єктів господарювання;
- дослідження й розроблення заходів реалізації політики інформаційної безпеки суб'єктів господарювання;
- дослідження проблемних питань, які пов'язані з інформацією, що міститься в установчих документах суб'єктів господарювання, режиму її захисту;

- дослідження інсайдерської інформації як спеціального об'єкта забезпечення інформаційної безпеки суб'єктів господарювання;
- удосконалення адміністративно-правового захисту інформації суб'єктів господарювання.

Результати монографічного дослідження загалом та окремі його аспекти узагальнені й оприлюднені автором на численних міжнародних, усеукраїнських і регіональних науково-практичних конференціях, семінарах, «круглих столах», а саме: «Економіко-правова парадигма розвитку сучасного суспільства» (Донецьк, 2013); «Людина, суспільства, держава: правовий вимір в сучасному світі» (Київ, 2014); «Сучасні тенденції розбудови держави в Україні та світі» (Житомир, 2014); «Тенденції розвитку юридичної науки в XXI столітті» (Київ, 2014); «Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави» (Київ, 2014); «Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації української держави» (Запоріжжя, 2014); «Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави» (Київ, 2015); «Становлення сучасного українського суспільства: політичні, управлінські, економічні та правові аспекти» (Київ, 2015); «Актуальні проблеми адміністративного права та адміністративного процесу в Україні» (Дніпропетровськ, 2015); «Информационные технологии и безопасность» (Київ, 2015); «Проблеми забезпечення прав і свобод людини, їх захисту в країнах Європи» (Луцьк, 2015); «Правові аспекти публічного управління: теорія та практика» (Дніпропетровськ, 2015); «Актуальні питання державотворення в Україні» (Київ, 2016); «Перші Миколаївські юридичні дискусії» (Миколаїв, 2016); «Європейські стандарти побудови та розвитку інформаційного суспільства» (Київ, 2016); «Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання» (Одеса, 2016); «Наукові розвідки з актуальних проблем публічного та приватного права» (Київ, 2017), а також відображено в навчальному посібникові «Практикум з інформаційного права» (Нашинець-Наумова А.Ю. Практикум з інформаційного права : [навчальний посібник] / А.Ю. Нашинець-Наумова. К. : Типографія «Планета», 2014. 28 с.), навчальному посібникові «Основи інформаційного права» (Борець Л.В. Основи інформаційного права :

[навчальний посібник] / Л.В. Борець, А.Ю. Нашинець-Наумова. К. : Сталь, 2015. 98 с.), у низці наукових статей.

Висловлюємо сподівання, що монографія стане корисною:

– у науково-дослідній роботі як основа для подальшого розроблення проблем теорії інформаційного та адміністративного права, зокрема, у сфері захисту інформації;

– у правотворчій діяльності: висновки, пропозиції та рекомендації, сформульовані в науковому дослідженні, можуть бути використані для розроблення пропозицій щодо внесення змін до Законів України «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації»;

– у правозастосовній діяльності використання одержаних результатів дасть змогу поліпшити практику реалізації органами виконавчої влади їхніх завдань і функцій;

– у навчальному процесі вищих навчальних закладів – матеріали дослідження доцільно використовувати під час підготовки навчальних посібників і підручників з дисциплін «Інформаційне право», «Правовий режим інформації з обмеженим доступом», «Міжнародне інформаційне право»;

– у правовиховній сфері – положення й висновки наукового дослідження можуть бути використані в роботі з підвищення рівня інформаційно-правової освіченості й інформаційної культури службовців органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Цілком усвідомлюємо, що певні положення монографічного дослідження будуть неоднозначно сприйняті в наукових колах, викличуть дискусії серед учених-правознавців. Разом із тим монографічне дослідження – це авторське бачення проблем і шляхів удосконалення адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки суб'єктів господарювання.

Висловлюю щирю подяку своїм батькам – Юрію Прокоповичу Нашинець і Євгенії Василівні Нашинець, своєму чоловікові Олександру, сину Арсенію, колегам і вчителям – усім тим, хто підтримував і допомагав у підготовці монографії.

INTRODUCTION

The problem of ensuring information security of business entities in Ukraine is of particular importance in connection with the implementation of socio-economic and political reforms. The development of economic activity is one of the priorities of state policy in the economic and legal spheres. This is clear in view of the volumes of activities of business entities and their significance for society. The introduction of new information standards in the field of economic activity, that is a requirement of our time, provides creation of adequate administrative-legal providing of information security of business entities, capable of creating a safe conditions for the functioning of this important element of the economic system of Ukraine at a sufficient level.

During its existence, and especially during the last decade, in the field of information technology application, radical changes have happened. They brought significant benefits to business, but they also demanded more serious attention to the sphere of safe from the side of governments, business entities, private users, who develop information systems, own them, provide them for use, dispose of them, serving or using them.

The realities of today are the aggravation of the problems of information security in the conditions of intensive improvement of technologies and data protection tools. This is evidenced by the growth of violations of information security and the intensifying severity of their consequences. Thus, the total number of violations in the world increases annually by more than 100%, and in our country the number of detected crimes in the sphere of computer information increases annually several times¹. The statistics also indicate that if an entity allowed the leakage of important internal information, then in 60% of cases it becomes bankrupt.

The data from the world and domestic statistics indicate a tendency to increase the scale of computer abuses, which lead to significant losses of business entities of different levels. Thus, the number of computer crimes in Ukraine has increased in the last 10 years by about 150 times. The damage caused by computer abuses in the world

¹ Прохоренко В. Кіберзлочинність для України стає актуальним поняттям // Економічна правда від 27 лютого 2017 р.